

“Anlatı Ormanı”nda Bilge Karasu’yu “Yeniden” Okurken

“Yazı, kendini söyler; söylemediğini yok eder. Bir de, ara bir yol olarak, yok ettiklerinin bir bölümünü sezdirebilir. Sezdirdikleri ‘var’ değildir ama ‘yok’ da değildir. Yazının alaca karanlığı, çok üretici olabilir...”

Bilge Karasu / “Dostlarım Üzerine Diye Söze Girişerek”

“Bir metin, yazarın sözcükleri, okurların ise anlamı getirdikleri bir pikniktir”
Çağımızın yaşayan en önemli düşünürlerinden biri olan Umberto Eco, “Yorum ve Aşırı Yorum” da yazarın ve okurun metnin anlamının neresine düştüğünü, felsefenin yolları çatallanan bahçesinde sorarken, Todorov’un bu *hınzır* önerisiyle söze başlıyordu.

Eco, hepimize geniş ufuklar açan denemesinde; Todorov’un, yazının niyetini yazar ve okurla sınırlandıran yaklaşımına karşılık, üçüncü ihtimalden bahsediyordu; o da “metnin niyeti”. Bu saptamasıyla, metindeki hakikatin, yazarın *kurulu* sözcüklerinden ibaret olduğu yanılması düşen okura ve yazarın niyetini, ne yapıp edip kendi amacına hizmet eder şekle sokan yorumcuya, deyim yerindeyse, yazınsal düzlemde bir “kırmızı ışık” yakıyordu.

Bu *yeni* kavşakta Umberto Eco’ya göre; yazar, metnini kurgularken, zihnindekileri kağıda dökerken, hep o *en ötede duran* metnin niyetine ulaşmak için çabalar. Bu çabanın sonucu olarak ortaya çıkan metin, aslında bir başlangıçtır. Kurulu sözcükleriyle *metnin niyetine* ulaşmaya çalışan yazar, yolculuğunda pek çok merhaleyi geride bırakmanın kanıtı olarak ortaya çıkan metnini okuruna sunar. Geleneksel yazında yazarın -metnini tamamlamanın hazzıyla- işlevinin bittiği ve Todorov’un pikniğindeki ikinci kişi olan okurun elindeki metne anlam vereceği bu nokta, dünyayı bir metin gibi okumaya çalışan modern yazının anlam arayışının başladığı noktadır. Tam da bu yüzden geleneksel yazında anlam, okur onu bulmasa bile hep aynı yerde duran (yazarın onu koyduğu yerde) bir nesne muamelesi görürken, modern yazında yazarın ve okuyucunun sürekli arayışta olacağı kaygan bir zeminde varlığını sürdürecektir. Modern yazının bu kaygan zemininde, Eco’ya göre; “metnin anlamı olduğu öne sürülen şey sözüm ona keşfedilir keşfedilmez, onun gerçek anlam olmadığından eminizdir; gerçek anlam en Ötedeki, ondan da, bir sonrakinden de ötedeki anlamdır; *hycler* -kaybedenler- yorum sürecini ‘anladım’ diyerek bitirenlerdir. Gerçek Okur, bir metnin gizinin, metnin boşluğu olduğunu anlayan okurdur.”

Türk Edebiyatı’nda, Eco’nun bahsettiği şekliyle; yazar ve okur merkezli anlayışların ötesine koyduğu “metin” kavramını ilk getiren isimlerden biri olarak, Bilge Karasu’nun “yazma uğraşı” ve bunun bir basamağı olarak ortaya çıkan “metinleri” bu gerçek okuru arama uğraşıdır. Yazdıklarına herhangi bir türe girmemelerinden dolayı “metin” diyen ve onları bu tanımlamayla “nesne-kitaptan” ayıran Karasu; tam da bu noktada edebiyatımızda bu ayrımın kendisine sunduğu özgürlük alanını kullanan ilk yazarlardan biri olarak karşımıza çıkar.

Bilge Karasu'nun *dünyayı yaşayan bir yazı* olarak tanımladığı metinlerinde, yazar geleneksel yazının kendisine vermiş olduğu "kutsallık" halesinden sıyrılmıştır. Okurun karşısında yazarından da ötede; anlamı, gizi, söyledikleri, söylemedikleri, söylemek istedikleri ve istemedikleri ile *yaşayan bir yazı* vardır. Karasu'nun metinlerinin temelini oluşturan gerilim de burada başlar. Onun metinlerine *ulaşabilen* okur, okuduklarının ötesinde yazıda 'var edilemeyenlerin' de varlığını sezen okurdur. Öyle ki bu "var edilemeyenler" metne girdiği anda, metinselliğin sınırları içine hapsolacağından, ancak bir "yokluğu" kendilerine yer edinerek "var" olabilenlerdir.

Geleneksel yazında; yazarın, yapıtını yazarken aradığı ve sonunda "bulunan bir şey" olarak okuyucuya sunduğu anlamı, Karasu'nun metinlerinde arayan okurun karşılaşacağı tek şey hayal kırıklığı olacaktır. " *Yazar, kurar. Bu herkesçe bilinir. Okurlar, ne yaptıklarını her zaman düşünmüşler midir?*" diye sorar Karasu. Buradaki *kurmak*, kurmacanın da bir ayağını oluşturduğu ama bunun da ötesinde anlatmak istediğine çerçeve olacak nitelikte bir yazı arayışıdır. Bu arayışta yazarın görevi, okuyucuya hazır ve bütün halinde sunulacak bir anlam yaratma değil, Cem İleri'nin "Yazının da Yırtılıverdiği Yer" de tespit ettiği gibi; "üzerinde anlam oyunu oynanacak bir alan yaratma" dır.

Yazmayı bir *performans* olarak görebileceğimiz bu anlayışta yazar, yazma eyleminin tüm aşamalarına okurunu da dahil eder. Onun *anlat-ama-ma* çabasının ortağı okurudur ve tam da bu yüzden yazarının geçtiği tüm yollardan o da geçecektir . Bilge Karasu'nun metinlerini edindiği geleneksel bakışla okuyan okurun, *bulduğu* anlamın sürekli elinden kayıp gidiyormuş hissini ve gerilimini yaşaması da bu yüzdendir. Tüm bu gerilimde Karasu'da yazarken okuruyla aynı yollardan geçiyordur. Metnini yazma evresinde sürekli başka öncüllerle onu yeni baştan kuran, kendi deyişiyle yırtıp atacağı noktada yeniden yazan bir yolculuktur onun yazma uğraşı. Okur da bu uğraşın bir ortağı olarak, -metnin içinde ve dışında- bu gerilimi yaşayacaktır.

Nasıl ki Karasu'nun yazısı sürmekte olan bir *yaşama uğraşının* izdüşümüyse, onun metinlerine yönelik yapılacak bir *okuma uğraşı* da aynı sürekliliği içinde barındırmalıdır. Nasıl ki Karasu, metnini geleneksel yazıdan farklı olarak "bitmiş" (anlam olanaklarını tüketmiş) bir ürün gibi okura sunmuyor, onun yaşamasına izin veriyorsa, okur da onun metinlerini bu farkındalıkla okuyacaktır.

Peki, bizler "Karasu'nun yapıtını, yaşamaya benzer *bir iş yapıyor* olduğunun farkında olduğunu bilerek okumayı nasıl becerebiliriz öyleyse? Cem İleri Karasu'yu '*yeniden*' okuma uğraşını paylaştığı yapıtında bu soruyu şöyle yanıtlıyor:

"Yapıtın yaşamdan ayrı bir yaşamı olduğunu kabul ederek. Yapıtın yaşadığını, yaşamın imgelerini kendi içinde ürettiğini görerek. Yapıtın yaşam kadar belirsiz, inişli çıkışlı, engebeli bir yer, kavranması olanaksız, tanımlanamaz, tüketilemez bir varlık, ulaşılması çok zor bir karşı yaka olduğunu bilerek."

Karasu'nun yaşamdan ayrı bir yaşantısı olan *yapıtında*, yaşayan tek şey yazının kendisidir. Kanlı canlı bir şekilde okurun karşısına dikilen bir şeyin "iz" idir yazı. Kendini okuma zamanına kuran bu "iz", Karasu'nun "imge" diye tanımladığının ta kendisidir. Onun metinleri; yazılırken kendini *kurduğu* okuma zamanında, kurduğu imgelerle, okurun "kendi gözü" diyebileceğimiz bir "almaç" "la okuduğu ve bu okumanın sonucu olan imgelerini metne uyguladığı noktada "var" olur. Bilge Karasu

daha sonra bunu “Ne Kitapsız Ne Kedisiz” de yer alan “Ne Kitaplı Ne Kitapsız” isimli metninde *Okuma yaşantısı* olarak tanımlayacaktır:

“Okuma, bir bakıma ‘alışveriş’ değildir; yazıyla, yazının yazarıyla ‘tartışır’ görünsek de, kendi kendimizle tartışmaktayızdır bu açıdan bakıldıkta. Her okuma, az ya da çok, birtakım değişikliklere uğratar imgelerimizi. Ama okuduklarımızın imge üretme gücü ölçüsünde, gerçekte bir bozma-yeniden kurma süreci olan bu değişme, küçük ya da büyük olacaktır. Okuma yaşantısı diyebileceğimiz süreçtir bu.”

Cem İleri’nin tespitiyle okuma yaşantısının kurulduğu bu süreçte; *“Yazı, yazıldığı an değil, okunduğu an, bir zamanlar yazılmış olduğu anı da anımsıyor, o anın anısı haline geliyor ama daha o anda, kendisini, biçimini, bir vasiyet olarak, çırağın okumasına emanet ediyor.”* Karasu’da.

Karasu’nun “Okuma Yaşantısı” nda kendisine sunulan *yapıntı*yla bir kurmaca anlaşması yapar okur. Coleridge’ın "inançsızlığın askıya alınması" adını verdiği bu *kurmaca anlaşması*’nda okur, yazarın imgeleri ve kendi imgeleriyle, metnin içinde ve dışında kendisine sunulan dünyanın olanaklı kılınmasına katkıda bulunur. Bu katkıyı sağlayabilmesinin ön koşulu ise metnin sunduğu imgelerin okur düzeyinde tanınabilir oluşudur. Bilge Karasu’da kendini okuma zamanına kuran yazı ile kurulacak *Okuma yaşantısı* da ancak bu düzlemde *var* olabilir.

Bilge Karasu’nun, bu *Okuma yaşantısını* inşa edebilmek için yazı yolculuğuna çıktığını söylersek yanılmış olmayız. Bu yolculuğun bir getirisi olarak, geleneksel yazındaki pek çok yazarın *yazma hazzı* değildir onun yaşadığı. Yazarken bir haz duyduğunu söylemez Karasu. Onun hissettiği *bitirmenin hazzı* olabilir yada yazı yolculuğunda okurun yaşantısına katkıda bulunurken, doğru *yollara girdiğini* bulmanın hazzı. Olsa olsa; *“Yazma gereğini yerine getirmenin hazzı”* dir onda var olan.

Çünkü O, *eline kalemi alıp, yazısını döktüren yazarlardan* olmamıştır hiç bir zaman ki, insanın dünyada-yaşayan-varlık olarak en temelindeki “oluş”ları, en ilkel halleriyle yazısına konu edinen, onun gibi bir yazarın da nesnesi itibariyle bunu yapabilmesi çok güç. Karasu’nun metinlerinde okuru sersemleten ve onların *bir solukta okunamamasını* sağlayan da, onun “varlığın” temelindeki korku, acı, sevgi, utanç, inanç, öfke, suçluluk gibi durumları en uçta, en yırtıcı haliyle, ama bir yanda da *“çiçek dermek üzere eğilip kalkan bir gövdenin yumuşaklığına, dalgalanışına ulaşmaya çalışan”* yumuşaklıkta bir dille anlatma çabasıdır. Bu dil çelişkilerin bütünlüğüne kök salar. Adeta apaçık konuları *kat kat giydirilmiş bir dille* anlatma çabasıdır onunkisi. Bir mühendis edasıyla kurguladığı, *çattığı* bu dil; okur tarafından anlaşılacak gayesi gütmeyen, metnin anlatmak istediklerine, onun niyetine odaklanır.

Metinlerinde konusu itibariyle en arkaik , en arı olana ulaşma gayesini güden Karasu, kullandığı dilde de bu çabayı sürdürür. Karasu’nun *kurduğu* dil, okura kolay kolay teslim olmaz. Onun kullandığı ve muhtemelen okuyucunun daha evvel hiç karşılaşmadığı en arı Türkçe sözcükler, (sevi, çapavul, dirim, binit, almaç, bunluk, vb.) metinleriyle ilk kez karşılaşan okurda bir yabancılaşma duygusu yaratır. Kuşkusuz, Karasu sadece bu duyguyu yaratmak için metne bu sözcükleri “monte” etmez. Bu , olsa olsa onun anlatmak istediğinin bir sonucudur. Kendi tanımıyla

ulaşmaya çalıştığı “*Karasu gibi akış halinde bir dildir.*” Bu dile ulaşmak için tüm sözcükleri, cümleleri kusursuzluk noktasına ulaştırana kadar bir dil işçiliği gerçekleştirir. Bu, onun “*yazmayı, bir el emeği kol gücü ile yapılan bir uğraş*” olarak tanımlamasının da temelini oluşturur. Kelimelerle inşa ettiği bu yazma-bozma uğraşını “*Dostlarım Üzerine Diye Söze Girişerek*” adlı metninde şöyle anlatır Karasu:

“Bense, yazılarımla uzun uzun yaşamak zorundayım san ki; o yazının çatısı, yaşayarak (yaşarken, yaşadıkça) çatılacak; yazı etlenip butlanacak, budanacak, değişik yerlerinden başlanarak, yazılıp bozulacak, değişik yollar denenip bırakılacak; sinanıp "işlenmeğe değer" bulunmuş damarlar, yüreğe giden yolu oluştursun diye düzene konup birleştirilecek, ayrılacak; ortaya "bitmiş gibi" görünen bir yazı çıktığında da en acımasız makaslamalarla kurguya yeniden girişilecek, yazının yüzlerce yerine ufak-büyük birtakım ekleme, çıkarma, düzeltme işlemleri uygulanacak. Sözün kisası vakit geçecek, o yazıyla yaşamının getirdiği (anlamsız kıldığı, önemlileştirdiği) ne varsa, " yazma" da oralardan geçip dolaşıp bir yerlerde eğlenecek, bir yerlerde hızlanacak. Sonunda ortaya bir yazı çıkacak...”

Bu tanımdan da anlaşılacağı gibi, Karasu’ya göre yazmak, yaşamın benzeri olabilecek bir iş yapmakla eşdeğer. Yazı *çatılan, etlenip budaklanan, makaslanan, yoğrulan* ve en önemlisi de *birlikte yaşanan* bir uzam onda. Metinleriyle yazının yaşayabileceği alanı oluşturma uğraşında, dil de bu emeği okuyucuya görünür kılacak biçimde kurgulanır. Özellikle metinleri içinde sürekli bir akışı sağlayan kesintili sözcükleri, ayrıçaları, sayısız dipnotları, onun yaşama uğraşını benzettiği yazısının sonucu olarak yol arkadaşı okuruna sunduklarıdır. Bilge Karasu’nun tüm metinlerinde tıpkı yaşam gibi kesintisiz, sürekli akış halinde bir işleyişi vardır yazının. Kusursuzluğa ulaşma noktasına doğru yapılan tüm çabaların sonucu olarak ortaya çıkan sert ve tedirgin metinler, okurundan da aynı kesintisiz okuma uğraşını bekler. Ancak böylesi bir uğraş, “Tepe”yi ve “Gece”nin içine dolmaya başladığı çukurların arasındaki zıtlığı / birlikteliği (bu bağlamda da tüm metinlerini) anlamaya yardımcı olabilir.

Yaşayan yazı uğraşında, yazarı uzun zamandır düşüncelerinden ve dolayısıyla metninden çıkarmıştır Karasu. Artık önemli olan metin ve okurun karşılaşacağı noktadır. Metnin niyetinin yazarın ve okurun niyetinden her zaman *bir adım ötede ve hatta daha da ötede* duracağı bir buluşmadır bu. Karasu’nun metinleri bu büyük buluşmaya ulaşmak için *kurulur*.

Onun metinleri, her yeniden okunduğunda okurun tarihiyle eşzamanlı olarak başka bir anlamın keşfedildiği, kendini *yeni* okumalara sürekli açık tutan bir *yapıntıyı* içinde barındırır. Yazının sadece kendisini söylediği noktada, onun *alacakaranlığında*, yazarın yırtıp yeniden yazmaya başladıklarıdır Karasu’nun *imledikleri*.

“Bu yönüyle de Tür edebiyatında, yazarın kendisine yönelttiği ‘niye hala yazmayı sürdürüyorum?’, ‘kime yazıyorum?’, ‘yazmasam çıldırır mıyım?’ epistemolojik sorularının çok ötesinde bir yere, yapıt düşüncesinin ontolojik açıdan sorgulanmasına ulaşmış, yapıtın varlık sorusunu yapıtın temelinde yerleştirmiş ‘bir kaç’ yazardan biridir Karasu.”

Bilge Karasu, Türk Edebiyatı’na yazdıklarıyla yeni bir biçim, bakış ve algı getirmiş bir isim olmasının yanında, yazısını içinde yaşattığı biçiminin kölesi olmamayı başarmış önemli “birkaç” isimden biri. Bunu da ta en baştan biçimi reddederek

başardığını söylemek mümkün. Onun metinleri yazar ve okurun, yazı ile okumanın, bitirmek ile yeniden başlamanın, korku ile sevginin, usta ile çırağın, kazanan ile kaybedenin aynı düzlemde var olduğu ama sürekli yer değiştirdiği bir *kurmanın* çabası. Metnin niyetini ortaya çıkarmak için çabalayan bu *kurmayı* şöyle özetler *Usta*:

“Kiminin " anlatacağı", kiminin " dile getireceği", "kiminin "öğreteceği", kimininse "kuracağı" vardır. (Kim-lerin daha nesi vardır, kim bilir?) Sözcük ardına sözcük dizerek (bir imge daha) ya da yerleştirerek (bir imge daha) örneği olmayan bir kumaşı dokumak, eğlenceli bir iş değil her zaman. Hele temelleriyle, sonuçlarıyla bir akilyürütme, bir düşünce ortaya koymak için çalışılmıyorsa...”

O, örneği olmayan “biricik” kumaşı dokuma olarak tanımladığı yazıyı *kurma* uğraşında; bir cevher gibi malzemesini bulması, dikmesi, sökmesi, yırtması, tekrar birleştirmesi, bazen teğellemesi, o kumaşı bırakıp başka bir kumaş aramasının tüm aşamalarına okurunu da dahil eden *metinlerarasında bir yazı-yaşantı ustası*. Ve onu anlatmak; “Bilge Karasu Adlı Birinin 50. Yaşı Üzerine Bir Metin Taslağı” nda açığa vurduğu gibi:

“Sayfalar, kitaplar, şeritler dolusu; ya da birkaç tümce, birkaç çizgi... Ne biri yeter, ne öbürü. Belki ikisi de gevezelik. Okuyan karar verir; elbet, kendi hesabına.”

Ani Ceylan ÖNER

Yararlanılan Kaynaklar:

- Bilge Karasu, “Ne Kitapsız Ne Kedisiz”, Metis Yayınları, İstanbul, 2013
- Bilge Karasu, “Göçmüş Kediler Bahçesi”, Metis Yayınları, İstanbul, 2012
- Umberto Eco, “Yorum ve Aşırı Yorum”, Çev. Kemal Atakay, Can Yayınları, İstanbul, 2003
- Cem İleri, “Yazının da Yırtılıverdiği Yer / Bir Bilge Karasu Okuması”, Metis Yayınları, İstanbul, 2007